

KOI GYULA

KARCOLATOK A VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS TÖRTÉNETÉBŐL A KEZDETEKTŐL A 20. SZÁZAD ELEJÉIG *

A VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS ALAPTANAIRÓL RÖVIDEN

A választottbíráskodás *elnevezései* az egyes nyelvekben meglehetősen hasonlóságot mutatnak: (lat. *arbitrium*, ang. *arbitration*,¹ fr. *arbitrage*,² ném. *Schiedsgerichtsbarkeit*,³ ol. *arbitrato*,⁴ or. *arbitraznyij szud* / *trejcszkej szud*,⁶ sp. *arbitraje*,⁷ sze. *arbitraz*⁸ , szl. *arbitraz*⁹). A szó latin gyökere vélelmezhető, egyedül a német és a magyar, illetőleg részben az orosz kifejezés mutat különbséget, bár a francia *arbitrage* kifejezés széles szakmai körben használatos. Több nyelvben nincs külön szó a választottbíráskodásra és a választottbírószágra.

Meghatározás: a választottbíráskodás felek közötti, kölcsönösen elfogadott szabályok alapján álló jogi vitarendezési forma, mely rendes bíróságon kívüli, hatáskörrel bíró, felek által választott harmadik személy(ek) / szervezet előtt zajlik. A választottbírószágot döntése jogilag kötelező erejű.¹⁰ A választottbíráskodás lehet eseti és állandó.

Formái az alábbiak:

- Kereskedelmi választottbíráskodás
- Nemzetközi választottbíráskodás
- Munkaügyi választottbíráskodás
- Közigazgatási választottbíráskodás
- Kánonjogi választottbíráskodás¹¹

A *kereskedelmi választottbíráskodás* magánjogias jellegű, ma már inkább a nemzetközi kereskedelmi ügyletekre korlátozódik, és akkor kínálkozik megoldásként, ha a rendes lebonyolódás, a szerződés szerű teljesítés helyett szerződésszegés történik.¹² A választottbírószági ügyek legnagyobb része kereskedelmi ügy.¹³ Nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról akkor beszélünk, ha felek székhelye vagy telephelye különböző államokban van, illetőleg a választottbírószágot, vagy a jogvita valamely lényeges eleme más államban van.¹⁴ Egyébként itt jegyezzük meg, hogy a kereskedők védőszentje Szent Miklós, a középkorban nevére történt az eskü a kereskedőknél.¹⁵

* A szerző az ELTE ÁJK III. évfolyamos hallgatója. A dolgozat konzulense: Király Miklós.

A *nemzetközi választottbíráskodás* szuverén államok között felmerülő nemzetközi jogi viták esetén jöhet szóba, amikor a diplomácia csődöt mond.¹⁶ Egyesek szerint a modern választottbíráskodási eljárás kialakításában nagy segítséget jelentett a nemzetközi vitarendezés, amely a fejlett nemzetközi jogrendszer talpköve.¹⁷

A *munkaügyi választottbíráskodás* a kontinentális jogrendszerben nem jellemző. Itt a szakszervezetek és a munkaadók jogvitáiban kap szerepet a jogintézmény.¹⁸ Ez az angolszász jog terepén.¹⁹ Míg a kereskedelmi választottbíráskodás a bírósági eljárást helyettesíti, addig a munkaügyi választottbíráskodás a sztrájk elkerülését, vagy a már meglévő sztrájk esetén a felek közötti megegyezést szolgálja.²⁰

A *közigazgatási választottbíráskodást* egyesek helytelen terminológiával államigazgatási jellegű választottbíráskodásként nevezik meg. Ez a jogintézmény megtalálható példának okáért Németországban, ahol az élelmiszerre és közszükségleti cikkekre vonatkozó törvény alapján egyes közigazgatási cselekmények (közigazgatási *aktusok*) ellen lehet e különös választottbíráshoz fordulni.²¹

A *kánonjogi választottbíráskodást* valamennyi általunk ismert választottbíráskodással foglalkozó mű figyelmen kívül hagyja. Ezzel a kérdéssel a kánonjogi munkák is szűk terjedelemben foglalkoznak.²²

A VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS EREDETE

A választottbíráskodás *első megjelenéséről* megoszlanak a vélemények. Bölcsőjét ugyanis nem a római jognál kell keresni, hanem Kínában.²³ Már jóval Krisztus előtt létezett itt a jogintézmény. Moriz Wlassak, egy néhai bécsi perjog – történész professzor szerint egykor létezett egy ősi választottbírói rendszer, amely megelőzte a rendes bíróságok létrejöttét. (Úgy véljük nem túlzás, ha ennek idejét már a sumér jog korára, sőt az úgynevezett ősi jog, az állam előtti jog korára tesszük, bár ezen tézis bizonyítása e tanulmány keretei meghaladja). Némelyek egyiptomi mitológiai történetekben is választottbíráskodást vélnek felfedezni.

Vannak, akik más eredettel álltak elő. Matthias szerint az ősi indogermán jogban, a hinduknál, a svédeknel és a norvégoknál, illetve a görögöknél és a rómaiaknál is létezett.²⁴ Többen feltételeznek görög eredetet, főleg a nemzetközi választottbíráskodást illetően.²⁵ Fabinyi, bár sok ókori párhuzamot ismer (a kínait nem írja), mégis a római eredetet vallja, mint az újabb irodalomban Papp Zsuzsanna.²⁶

A *kínai kérdésről* elmondható, hogy a választottbíráskodás megjelenésének oka a sajátos kínai filozófia és jogi gondolkodás. A kínai jogfilozófiában a konfucionizmus és a törvénykezők (legisták) álltak egymással szemben. Konfuciusz követői szerint az erkölcs, az erkölcsi tanítás (*li*) a legfontosabb. A törvénykezők ezzel szemben a törvénytudomány, a törvények által lefektetett jutalmak és büntetések (*fa* = törvény) bevezetésének pártján állt. Változott az idők során, hogy mikor melyik elmélet dominált, de a marxizmus állami filozófiává tételéig, a 20. század elejéig Konfuciusz tanai megkerülhetetlenek voltak.²⁷ Nem alakult ki differenciált eljárásjog, nem létezett ügyvéd vagy ügyész. (Ma is csak 6000 ügyvéd van Kínában.

Az emberek egymás közt megoldják a konfliktust.) A választottbíráskodás célja tehát a konfliktusok rendezése volt, hiszen a harmóniát a taoizmus is megkívánta. Az éles jogviták helyett filozófiai alapon, egyezséggel rendezték a kérdéseket²⁸, bölcs öregek bevonásával, és ez sokban emlékeztet az ősi társadalom vitarendezési eljárásaira.

A görög *választottbíráskodás* is régi eredetű. Kétségtelen, hogy ismerte az attikai jog.²⁹ A szentélyeket közösen őrző városok gyűlésein (*amfiktionia*) sor került választottbíráskodásra.³⁰ Carabiber szerint a görög választottbíráskodási eljárás hasonló volt napjaink eljárásához. Démoszthenész Medius elleni perbeszédében is találunk választottbírárságra történő utalást. Arisztotelész Retorikájában egyenesen úgy jellemzi a választottbírókat, mint aki a méltányosság alapján jár el, szemben a(z írott) törvények figyelembevételével ítélkező bíróval.³¹

RÓMAI VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS

A rómaiaknál a választottbíráskodás olyan mértékű rendezést nyert, hogy további fejlődése is ezen alapul. Fabinyi nagy igazságot fogalmaz meg ezen mondatával.³² Papp Zsuzsanna szerint a római magánjogi igazságszolgáltatás egésze a választottbírói intézményből alakult ki.³³

A római jog háromféle bírót ismer:

- *Iudex*: Egyesbíró³⁴ aki jogi kérdés körül forgó perben dönt.³⁵ Közöségi civiljogi perekben jár el, a polgárok közül a felek megegyezése alapján a *praetor* nevezi ki.³⁶
- *Arbiter*: Szakértelmet igénylő kérdés eldöntője, aki például közös vagyon felosztásakor becselő, vagy földmérői funkciót lát el. Kezdetben ritkán egy, később döntően három fő jár el, egyebekben a *iudex*hez hasonlóan jelölik ki. Ő a választottbíró mai értelemben. Két típusa létezett: egyfelől az *arbiter datus*, esküdtbíró, aki a fenti szakfeladatokat ellátta. Illetőleg *arbiter ex compromisso*, szűkebb értelemben vett választottbíró, akit egy különös megállapodás keretében azért választanak a felek, hogy vitájukat a rendes eljárás kikerülésével eldöntsék.
- *Recuperatores*: Ezek a bírák hármas vagy ötös tanácsban jártak el³⁷, kezdetben nemzetközi viták bírái voltak, majd közöségi civiljogi perekben szerepeltek, eljárásuk gyorsított eljárás volt³⁸.

A bírák választottbíráskodási eljárásunk során a *bona fides* alapján jártak el.³⁹

A választottbíráskodás néhány főfogalma:

- *Választottbírársági szerződés (compromissum)* ez a felek között jön létre, akik választottbírárság elé kívánják vinni ügyüket.
- *Választottbírói szerződés (receptum)* ez a felek és a választottbírók közt létrejövő szerződés neve, amely a választottbíró részéről a döntés elvállalására irányul.
- *Választottbírársági ítélet* ennek közvetlen hatása nem volt, nem lehetett kikényszeríteni, a római jogban is inkább a vitarendezés, a választottbírák tekintélye

és az önkéntes jogkövetés adta a jelentőséget.⁴⁰ Ez a fogalomrendszer a mai napig adott.

Érdekességek a római választottbíráskodás világából:

A választottbíráskodás rendkívül népszerű volt az ókori Rómában. Ennek oka lehet az, hogy bár az állami bíró személyére nézve is lehetett indítványt tenni, a választottbíráskodás mégiscsak bizalmi viszony, *fiduciarius* jellegű *entitás*. Tehát szakértelme, vagy jelleme miatt bizalmat élvező személy lehetett választottbíró. Fontos, hogy a választottbírói tárgyalás nem volt nyilvános. Így a felek személyes vagy családi intimitásai megmaradhattak titokként.⁴¹ Fontos, hogy mind a *receptum*, mind a *compromissum* magánjogi egyezség, illetőleg az, hogy a választottbírói ítélet nem volt kikényszeríthető, amelyet úgy próbáltak enyhíteni a felek, hogy kölcsönös *bírságstipulációval* elismertek egymás felé bizonyos pénztartozást, ha az eljárás megghiúsul.

Kr. u. 529-ben Iustinianus a Codexben bizonyos reformokat próbál bevezetni a választottbíráskodást illetően. Ekkortól *in rem utilis actio*val lehetett perelni a választottbírói ítélet teljesítése érdekében. Ez saját kézzel írt magánokirat, közokirat, vagy választottbíró által felvett jegyzőkönyv formájában valósulhatott meg. De ennek jogalapja nem a *compromissum*, hanem az eskü intézménye, tehát az esküszegés. Az ítélet kötelező ereje helyett az eskü mint kötelemkeletkeztető jogalap jelenik meg. Így az *arbiter ex compromisso* és az állami bíró *iudex*, vagy az állami bíró *arbiter datus* közé nem lehet egyenlőségjelet tenni. Végül is a választottbírói ítéletnek nem volt közvetlen jogi hatása a római jogban.⁴²

KÁNONJOGI VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS

Fabinyi szerint a kezdetben elzárkózva élő keresztények nemhiába féltek a pogány római bíró döntésétől. Ezért Pál apostol is ajánlotta, hogy vigyék ügyeiket keresztény választottbíró elé. Másfelől a békés megegyezés amúgy is a keresztény szellemiség sajátja. Fabinyi szerint az egyházi bíráskodás is a kompromisszumból fejlődött ki. A kánonjogban a választottbíráskodás a per elkerülésére szolgál. A felek olyan egyezségekre léphetnek melyben a vita eldöntését választottbíróra (*arbiter*) bízák. Az *arbiter* a törvények szerint járt el a régi, 1917-es Codex Iuris Canonici (CIC) szerint. A régi CIC megkülönböztette a békebírót (*arbitrator*) aki belátása szerint dönt. A választottbírói ítélet neve *laudum*.⁴³ A korábbi időkben lehetséges volt, hogy egyházi joghatóság nélkül is lehetett valaki választottbíró, kivéve a házassági és egyházi büntetőügyeket. Választottbírói ítéletre csak olyan ügy volt vihető, ahol a felek szabadon egyezkedhettek.⁴⁴

Az 1983-as CIC 1713–1716. kánonjai tárgyalják a perek elkerülésének módjait (*De modis evitandi iudicia*). Az eljárás során a felek által választott szabályokat kell követni, ennek hiányában a püspöki konferencia által hozott törvényt, ennek hiányában – amennyiben van az adott államban – a világi törvény rendelkezéseit. Választottbíráskodási szerződés nem köthető közérdekbe ütközően, illetve olyan

dologban, amely felett a felek nem rendelkeznek szabadon. A választottbíróvási ítélet hatályba lépéséhez szükséges lehet a helyi egyházi bíró hozzájárulása.⁴⁵ Ma már a hatályos egyházjog szerint nincsenek *arbitratorok*, csak *arbiterek*. A választottbíróvási ítélet a fentiek szerint még a kánonjogon belül is korlátozott. A hazai katolikus egyházjogi gyakorlatban a választottbíráskodás nem használatos.⁴⁶

NÉMET FEJLŐDÉS

Csak a 21. századra kezd az euroatlanti térségben mindennapossá válni, hogy a jog szó jelentése kitör a nemzeti jog, nemzetállam alkotta jog jelentésköréből.⁴⁷ A középkorban a pápa a nemzetközi választottbíráskodás körében gyakran lépett fel uralkodók közti viszályok rendezésében döntőbíróként, néha a német – római császár is így járt el. A középkori német jog szerint lehetséges volt végrendeletben meghagyni választottbíróvási eljárást.⁴⁸

A recipiáció előtt fejletlen és zavaros volt a széttagolt német területek joga, ezért jó segítséget jelentett a választottbíráskodás megjelenése. Ezt kezdetben papi személyek, később jogász szakértők végezték. Egyébként a választottbíráskodás olasz hatásra jelent meg a német jogban, és az olasz jogban a kánonjog révén gyökerezett meg, amely a római jogtól kölcsönözte az intézményt. A német jog a *compromissumot* magánjogi egyezségnek tekintette a kánonjog hatására. A választottbíróvási ítélet neve itt is *laudum*.

Georg Friedrich Puchta 1823-ban arról ír, hogy szinte nincs is alakszerűen létrejött *compromissum* német földön. A poroszországi rendőrállami korszak szerzői egyenesen elítélik a (kereskedelmi) választottbíráskodást, de a *bürokratikus* német hivatalnokkörök meg is akadályozták a választottbíráskodás terjedését, akár a szabadjogi áramlatokkal szemben is. Az 1793-as porosz Allgemeine Gerichtsordnung (AGO) is csak 10 szakaszt szentel a kérdésnek.⁴⁹ (Egészen mások a szabadjogi elveket valló francia Magnaud ítélkezési módszerei). 1877-ben törvénnyel szabályozták a választottbíráskodást.

FRANCIA FEJLŐDÉS

A 11. században jelentek meg a kereskedelmi választottbíráskodás első nyomai.⁵⁰ Franciaországban a 13. században jelenik meg a választottbíráskodás.⁵¹ A déli *Pays du droit écrit* inkább a római joggal élt, míg az északi *Pays du droit coutimier* az adott területek szokásjogát jelentette. Olykor faluról falura más volt a jog. A *coutume*-ök részletesen tartalmazták a választottbíróvási *compromissum* kellékeit például családi viszályok esetére. Az 1583-as Normandia Szokásjogkönyv házassági és öröklési jogi kérdések választottbírássággal érintkező részleteit tárgyalta.⁵² Az 1789-es francia forradalom kezdetleges jogszemlélete szerint az ítélkezés bárki által végezhető, egyszerű dolog volt. 1790. augusztus 24-én törvényt alkottak a bíróságokról. E szerint a legkedvezőbb és legracionálisabb módszer a választottbíráskodás, ezért számtalan ügyben kötelezővé tették a választottbírássághoz fordulást, a felek megállapodása

nélkül is (*arbitrage forcé*). Három évig állt fenn ez a szörnyűség, de olyan gyakori volt a visszaélés és a korrupció, hogy visszavonták e jogszabályt.

1806-ra a Code Procédure Civile szerkesztői az ellenkező végletet vették alapul, egyes jogmagyarázók a választottbíráskodástól való idegenkedésről, kevésbé eufemisztikus fordítással gyűlöletről beszéltek (*la haine des compromis*)⁵³.

A francia szakirodalom szerint a CPC idejétmúltsága nyilvánvaló. A törvényhozó nem áttalott kételkedni (*se méfier*) a jogintézményben.⁵⁴ 1925-ben itt is a választottbíráskodás törvényi szabályozásának tanúi lehetünk.

ANGOL FEJLŐDÉS

Itt, a világkereskedelem egyik bölcsőjében a 14. századtól mutatkoznak a választottbíráskodás csirái. A piaci és vásári ügyekkel kapcsolatos választottbíráskodás, valamint a tengerjogi kérdések jelentették a kezdeteket. (Egyébként a tengeri kereskedelmi jogi szabályozást a római jogból vették át meglepő módon, mint több mindent a kereskedelmi jogban.⁵⁵ Antonius császár egy ítéletében szerényen megjegyezte, hogy bár ő a világ ura, a tengerjogot a rodosziak csinálták – *lex Rhodia de iactu mercium*).

Érdekes a Poroslábúak bírósága (*Court of Piepowders*) ahol a kereskedők maguk közül választották a bírakat. Az első, választottbíráskodásra való hivatkozást tartalmazó jogemlék 1347-ből maradt fenn (*Year Books*). Az első választottbíráskodási döntvénytár 1674-ből, az első választottbíráskodással kapcsolatos törvény 1697-ből való (*Arbitration Act*)⁵⁶

1794-ben volt a nemzetközi választottbíráskodás újjáéledését és egyben mérföldkővet adó Anglia és az Amerikai Egyesült Államok közötti Jay szerződés, amely nemzetközi választottbíráóság elé bocsátotta a határmegvonás és a hajók elleni háborús cselekmények kérdéseit.⁵⁷

1889-ben jelent meg az *English Arbitration Act*, mely szerint a felek a korábban megkötött választottbírási kikötésükhöz (alávetés = *submissio*) kötve vannak.⁵⁸

MAGYAR FEJLŐDÉS

Az első magyar kapcsolódó jogemlék is arra utal, hogy a választottbírák kezdetben nem ítélezésre hanem békéltetésre voltak hivatottak. Szent István II. dekrétumának (1009 vagy 1030–1038) 16. cikke említi: „Decem autem arbitris et mediatoribus condentur.” Ez egy büntető tényállásra vonatkoztatva azt jelentette, hogy a 110 pensa büntetésből tízet a választottbírák és a közbenjárók kapjanak.

A 13. századtól szokás volt a választottbíráknak megfelelő „fogott bírák” ítéletében való megegyezés.⁵⁹ Ez Eckhart szerint afféle paraszti demokrácia talaján álló néptörvényszékként működött, ahol a város főbírája két – három esküdtel, szomszéd községek elöljáróival vásárok idején együtt bíráskodott jelentősebb magánjogi és súlyosabb büntetőügyekben.⁶⁰ Működésük a rendes bíróságéhoz volt hasonló, eljárásuk nyilvánosan folyt le, és a felek részére a hiteles hely külön-külön egy-egy

olyan személyt küldött, aki megbizonyosodott az eljárás törvényességéről. A bíróság megalakulására a felek szerződése volt irányadó. A bírák az ítélet meghozataláig a helyükről fel nem állhattak⁶¹ (a sommás per gyakran volt kikötés).

A későbbiekben finomodott az eljárás és jogban jártas szakemberek vették át az ügyeket. Az egyezség (*concordia*) választottbírák közreműködésével is létrejöhetett. A felek által szerződéses megállapodással létrejött választottbírótság vagy valamely hiteles helyen, vagy a vitás birtokon ült össze. Ez az eljárás a rendes bírói eljárással egyezett, és a döntésről a rendes bírónak vagy a hiteles helynek kellett számot adni.⁶²

A kegyelem melletti perújítás országgyűlési ügyben történő engedélyezéséről szóló 1662. évi 31. törvénycikk 1. §, illetve a fellebb nem vihető ügyekről szóló 1729. évi 30. törvénycikk 5. § is a rendes bíróság ítéletével tekintette egyenrangúnak a választottbírói ítéletet.⁶³

Czövek István Kelemen Imre művének magyarra fordításakor az 53-55§-ban beszél megbírálás (*compromissum*) címszó alatt a választottbíráskodásról. Használja a választottbíró szót. Tulajdonképpen eddigre nagyon kifejtett a jogintézmény, melyet a *Planum Tabulare* is döntvényeivel segít elő.

„A választottbíráknak határozásaikhoz a felek magokat annyira tartoznak hozzá alkalmaztatni, hogy attól a feljebbvitel sem engedődik meg egynek sem, hanem mindjárt még a megbírálásban fenntartódott és akkor is, nem a rendelt és lépcsős, hanem egyenesen olyan, mint amilyen fenntartódott.”⁶⁴

Frank Ignác szerint: „Nem különben, ha már is per keletkezett, a felek megalakulva választottbírák ítéletére hivatkozhatnak. De az ilyen hivatkozásoknál törvényünk óvatosan írott alkut kíván, hogy a választottbírák hatalma felett új perek ne támadjanak.”⁶⁵

Wenzel Gusztáv szerint meg kell különböztetni a választottbírákat a szerződéses bírótól. A választottbírákat a perlekedő felek választják, míg a szerződéses bírót a szerződésben a felek előre megjelölik a köztük netalán támadó viták rendezésére. A magyar jog szerint a bíróválasztás mindig írásba foglaltassék. Leírja, hogy Erdélyben a bíróválasztás módja közelebből meghatározva nincsen.⁶⁶

Érdekesség, hogy a tőzsde mellett is működött választottbírótság, a tőzsdebírótság, amely állandó választottbírótság volt. A magyar tőzsde annyira fontos ekkoriban, hogy 1906-ra Budapesten épült fel Európa legnagyobb tőzsdeépülete, a Tőzsdepalota, ahol helyette a Magyar Televízió székháza működik.⁶⁷

A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában kelt 1868. évi 54. törvénycikk mondja ki közvetlen a választottbírói ítélet végrehajthatóságát.⁶⁸ A fiumei kikötő II. számú rakpartján tervezett áruraktár felépítésére felveendő kölcsönökről szóló 1881. évi 69. törvénycikk 78. §-a szerint a választottbírótság a végrehajthatóságot sem el nem rendelheti, sem nem foganatosíthatja, hanem a nyertes félnek a tekintetes királyi törvényszéknél ott kell kieszközölnie, ahova a per tartoznék. A választottbírói eljárás befejezésével valamennyi irat ezen bíróságnál tétetik le. Az 1868. évi 54. törvénycikk 507.§ szerint a választottbírói ülései nem nyilvánosak.⁶⁹

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi 1. törvénycikk 17. címe az előzőnél is átfogóbb szabályozás. Rendelkezései mai szemmel is modernnek, és nem állnak el-lentétben a – jóval későbbi – UNCITRAL sajtószertű jogelveivel. Nem kívánhatunk jelen korunknak sem mást, mint hogy a haladó szellem mellett is megőrizze a nem-zeti hagyományt.

Zárjuk ezzel a választottbíráskodás történetét.

SZAKIRODALOM

- BERMAN, HAROLD J. – DASSER, FELIX J.: The „new” law merchant and the „old”: sources, content and legitimacy. = Carbonneau, Thomas E.: *Lex mercatoria and arbitration*. New York, Dobbs Ferry, 1990.
- BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet az államalapítástól 1848-ig*. Pécs, 1996.
- BOZÓKY ALAJOS: *Magyar katolikus egyházi jog*. Budapest – Pozsony, Stampfel Kiadóvál-lalat, 1899.
- CARABIBER, CHARLES: *L'arbitrage international de droit privé*. Paris, 1960.
- CZÖVEK ISTVÁN: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások*. Pest, Petrózai Nyomda, 1822.
- ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány – és jogtörténet*. Budapest, Szerzői Kiadás, 1946.
- ERDŐ PÉTER: *Az egyházi törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.
- ERDŐ PÉTER: *Egyházi jog*. Budapest, Szent István Társulat, 1992.
- FABINYI TIHAMÉR: *Választottbíráskodás*. Budapest, Szerzői Kiadás, 1920.
- FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*. 8. kiadás, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.
- FRANK IGNÁC: *A közigazgatás törvénye Magyarországon*. Második rész első darab. Buda, Ma-gyar Királyi Egyetem, 1846.
- FRANK SALA: *A polgári törvénykezési rendtartás mai érvényében*. Budapest, Franklin Társulat, 1895.
- HAJDÚ GYULA (szerk.): *Nemzetközi jogi lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó. Második, teljesen átdolgozott kiadás, 1967.
- HORVÁTH ATTILA: A magyar kereskedelmi jog története. = MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 1997.
- HORVÁTH ÉVA – KÁLMÁN GYÖRGY: *Nemzetközi eljárások joga – a kereskedelmi választottbíráskodás*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- KECSKÉS LÁSZLÓ: Reform és jogharmonizáció – az Európai Bíróság és a magyar igaz-ságszolgáltatás. = *Collega*. 1999/májusi különszám. Magyar Igazságszolgáltatás 2010.
- KISTELEKI KÁROLY – LÖVÉTEI ISTVÁN – NAGYNÉ SZEGVÁRI KATALIN – RÁCZ LAJOS – SCHWEITZER GÁBOR – TÓTH ÁDÁM: *Egyetemes állam – és jogtörténet, Ókor – feudális kor*. Budapest, HVG-Orac, 1998.
- Konferenciászótár*. Küldöttek és tolmácsok kézikönyve. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

- LAMM VANDA – PESCHKA VILMOS: *Jogi lexikon*. Budapest, KJK – Kerszöv Kiadó, 1999.
- LEVOSICS ELEMÉR – SURÁNYI MAGDA: *Szerbhorvát–magyar kézikönyvtár*. Budapest, Terra Kiadó, 1988.
- MARTON GÉZA: *A római magánjog elemeinek tankönyve. Intitúciók*. Debrecen, Szerzői Kiadás, 1922.
- PAPP ZSUZSANNA: Választottbíráskodás. = JUHÁSZ IMRE – KISS DAISY – NÉMETH JÁNOS – PAPP ZSUZSANNA – SOMLAI ZSUZSANNA – SZENTIRMAY GYULA – SZILBEREKY JENŐ: *Magyar polgári perjog II*. Budapest, ELTE ÁJK., 1992.
- RUSZOLY JÓZSEF: *Európa jogtörténete*. Budapest, Püski Kiadó, 1996.
- SHAW, MALCOLM N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- SILI NÓRA: *A választottbíráskodás: a WIPO Választottbírói és Közvetítő Központja*. Budapest, Szerzői Kiadás, 1998.
- SIPOS ISTVÁN: *Katolikus egyházjog*. Pécs, Haladás Nyomda Rt., 1938.
- STELCZER ÁRPÁD – VENDÉG IMRE: *Szlovák–magyar kézikönyvtár*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.
- WENZEL GUSZTÁV: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere I*. Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1863.

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

- A fellebb nem vihető ügyekről szóló 1729. évi 30. törvénycikk
- A fiumei kikötő II. rakpartján tervezett áruraktár építésére felveendő kölcsönről szóló 1881. évi 69. törvénycikk
- A kegyelem melletti perújítás országgyűlési ügyekben történő engedélyezéséről szóló 1662. évi 31. törvénycikk
- Allgemeine Gerichtsordnung (1793)
- A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi 1. törvénycikk
- A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában kelt 1868. évi 54. törvénycikk
- Arbitration Act (1697)
- Codex Iuris Canonici (1917), Codex Iuris Canonici (1983)
- Codex Iustinianus (Kr. u. 529)
- English Arbitration Act (1889)
- Francia választottbíráskodásról szóló törvény (1925)
- Német választottbíráskodásról szóló törvény (1877)
- Szent István II. Dekrétuma (1009 vagy 1030 – 1038)
- Year Books (1347)

JEGYZETEK

- ¹ Ez inkább választottbíróági ítélet értelemben volt használatos. BURIÁN JÁNOS – ÉDES JENŐ: *Latin–magyar szótár*. Budapest, Franklin Társulat, 73.; ORSZÁGH LÁSZLÓ – MAGAY LÁSZLÓ: *Angol–magyar nagyszótár*. Budapest, 2000. 68.
- ² ECKHARDT SÁNDOR – OLÁH TIBOR: *Francia–magyar nagyszótár*. Budapest, 1999. 77.
- ³ HORVÁTH ÉVA – KÁLMÁN GYÖRGY: *Nemzetközi eljárások joga – A kereskedelmi választottbíráskodás*. Budapest, 1999. 44. jegyzete.
- ⁴ KOLTAY – KASTNER JENŐ: *Magyar–olasz szótár II. K–Zs.*, Budapest, 1992. 1432.
- ⁵ A két szóalak csupán stilisztikailag tér el egymástól.
- ⁶ *Konferenciaszótár*. Küldöttek és tolmácsok kézikönyve. Budapest, 1976. 9.
- ⁷ GÁLDI LÁSZLÓ: *Spanyol–magyar kézikönyvtár*. Budapest, 1976. 70.
- ⁸ LEVOSICS ELEMÉR – SURÁNYI MAGDA: *Szerbhorvát–magyar kézikönyvtár*. Budapest, 1988. 8.
- ⁹ STELCZER ÁRPÁD – VENDÉG IMRE: *Szlovák–magyar kézikönyvtár*. Budapest, 1983. 39.
- ¹⁰ *Britannica Hungarica Világenciklopédia*. 18. kötet 30. Budapest, 2001.
- ¹¹ BHV. 18. köt. 304. HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 44.
- ¹² HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 44-45.
- ¹³ BHV 18. köt. 304.
- ¹⁴ LAMM VANDA – PESCHKA VILMOS (szerk.): *Jogi lexikon*. Budapest, KJK-Kerszöv Kiadó, 1999. 620.
- ¹⁵ KISTELEKI KÁROLY – LÖVÉTEI ISTVÁN – NAGYNÉ SZEGVÁRI KATALIN – RÁCZ LAJOS – SCHWEITZER GÁBOR – TÓTH ÁDÁM: *Egyetemes állam- és jogtörténet Ókor – feudális kor*. Budapest, 1998. 223.
- ¹⁶ BHV 18. köt. 304.
- ¹⁷ SHAW, MALCOLM N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, 2001. 642.
- ¹⁸ BHV 18. köt. 304.
- ¹⁹ HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 44.
- ²⁰ BHV 18.köt. 304.
- ²¹ HORVÁTH – KÁLMÁN: (1999.) 44.
- ²² Az általunk forgatott kánonjogi munkák közül ld.: BOZÓKY ALAJOS: *Magyar katolikus egyházi jog*. Budapest–Pozsony, 1899. 36.; *Stampfel-féle tudományos zsebkönyvek 10.*; SIPOS ISTVÁN: *Katolikus egyházjog*. Pécs, Haladás Nyomda Rt. Második kiadás 1938. 224-225.; JULIEN, A.: *Evolutio historica compromissi in arbitros in iure canonico*. Romae, 1937.; ERDŐ PÉTER: *Az egyházi törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, Negyedik, javított és bővített kiadás, 2001. 1113-1115.; ERDŐ PÉTER: *Egyházjog*. Budapest, Szent István Társulat, 1992. 645-646.
- ²³ HORVÁTH – KÁLMÁN, id. m. (1999.) 46.
- ²⁴ KECSKÉS LÁSZLÓ: Reform és jogharmonizáció – az Európai Bíróság és a magyar igazságszolgáltatás. = *Collega, Magyar Igazságszolgáltatás 2010*. Különszám. 1999. május 31.
- Az egyiptomi mitológiai párhuzamokra: SILI NÓRA: A választottbíráskodás: a WIPO Választottbíróági és Közvetítő Központja. Budapest, 1998. 2. = www.hpo.hu/ipsz/199908/sili.html. Az egyéb nézetekre: FABINYI TIHAMÉR: *Választottbíráskodás*. Budapest, Szerzői Kiadás, 1920. 1.

- ²⁵ CARABIBER, CHARLES: *L'arbitrage international de droit privé*. Paris, Pison, 1960. 5.; LAMM VANDA: *Nemzetközi jog*. Budapest, Aula Kiadó, 2000. 304.
- ²⁶ FABINYI: id. m. (1920.) 1-13.; PAPP ZSUZSANNA: Választottbíráskodás. = JUHÁSZ IMRE – KISS DAISY – NÉMETH JÁNOS – PAPP ZSUZSANNA – SOMLAI ZSUZSANNA – SZENTIRMAY GYULA – SZILBEREKY JENŐ: *Magyar polgári perjog II*. Budapest, ELTE ÁJK, 1992. 379.
- ²⁷ BHV 10. köt. 490.
- ²⁸ HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 46.
- ²⁹ FABINYI: id. m. (1920.) 1.
- ³⁰ LAMM: id. m. (2000.) 304.
- ³¹ CARABIBER: id. m. (1960.) 5.
- ³² FABINYI: id. m. (1920.) 1.
- ³³ PAPP: id. m. (1992.) 379.
- ³⁴ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*. 8. kiadás, Budapest, 2003. 157.
- ³⁵ MARTON GÉZA: *A római magánjog elemeinek tankönyve. Intézmények*. Debrecen, 1922. 84.
- ³⁶ FÖLDI – HAMZA: id. m. (2003.) 157.
- ³⁷ FÖLDI – HAMZA: id. m. (2003.) 180.
- ³⁸ MARTON: id. m. (1922.) 57.
- ³⁹ CARABIBER: id. m. (1960.) 5.
- ⁴⁰ HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 50.
- ⁴¹ FABINYI: id. m. (1920.) 2.
- ⁴² FABINYI: id. m. (1920.) 12-13.
- ⁴³ FABINYI: id. m. (1920.) 234.
- ⁴⁴ BOZÓKY: id. m. (1899.) 36.
- ⁴⁵ ERDŐ: id. m. (2001.) 1113-1115.
- ⁴⁶ ERDŐ: id. m. (2001.) 645-646.
- ⁴⁷ Erre ld: BERMAN, HAROLD J. – DASSER, FELIX J.: The „new” law merchant and the „old”: sources, content and legitimacy. = CARBONNEAU, THOMAS E. (szerk.): *Lex mercatoria and arbitration*. New York, 1990. 21.
- ⁴⁸ HAJDÚ GYULA (szerk.): *Nemzetközi jogi lexikon*. Budapest, 1967. 844.; PAPP: id. m. (1992.) 379.
- ⁴⁹ FABINYI: id. m. (1920.) 13-19.
- ⁵⁰ HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 46.
- ⁵¹ CARABIBER: id. m. (1960.) 5.
- ⁵² CARABIBER: id. m. (1960.) op.cit.
- ⁵³ FABINYI: id. m. (1920.) 19-20.
- ⁵⁴ CARABIBER: id. m. (1960.) 8.
- ⁵⁵ RUSZOLY JÓZSEF: *Európa jogtörténete*. Budapest, Püski Kiadó, 1996. 367.
- ⁵⁶ CARABIBER: id. m. (1960.) 6.
- ⁵⁷ HAJDÚ: id. m. (1967.) 844.
- ⁵⁸ HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 47.
- ⁵⁹ FABINYI: id. m. (1920.) 23.
- ⁶⁰ ECKHART FERENC: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, 1946. 208.
- ⁶¹ FABINYI: id. m. (1920.) 24.

- ⁶² BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet az államalapítástól 1848-ig*. Pécs, 1996. 138.
- ⁶³ FABINYI: id. m. (1920.) 27. Az 1729. évi decretumról ír, az adatok pontosítását a Corpus Juris Hungarici CD Jegtár 1000 – 1949 alapján végeztük.
- ⁶⁴ CZÖVEK ISTVÁN: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások*. Pest, 1822. 92.
- ⁶⁵ FRANK IGNÁC: *A közigazgatás törvénye Magyarbonban*. Második rész első darab. Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1846. 30.
- ⁶⁶ WENZEL GUSZTÁV: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere I*. Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1863. 432-433.
- ⁶⁷ HORVÁTH ATTILA: A magyar kereskedelmi jog története. = MEZEY BARNA (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, 1997. 180-181.
- ⁶⁸ HORVÁTH – KÁLMÁN: id. m. (1999.) 82.
- ⁶⁹ FRANK SALA: *A polgári törvénykezési rendtartás mai érvényében*. Budapest, 1895. 195-199.